

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра спеціальної педагогіки та спеціальної психології

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Розвиток усного описового мовлення молодших школярів із
інтелектуальними порушеннями

Виконала студентка групи СОМ-2(2)
спеціальності 016 Спеціальна освіта

Ковалевська Алла Іванівна

Керівник: Лопатинська Н. А.

Рецензент: Бабич Н. М.

Нормоконтроль _____ Ю. С. Дерев'янку

Запоріжжя

2020 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 56 с., 4 табл., 6 рис., 72 джерела, 3 додатки.

Об'єкт дослідження: є описове мовлення молодших школярів із інтелектуальними порушеннями.

Мета роботи: теоретично обґрунтувати взаємозв'язок описового мовлення з обсягом активного словника і мисленнєвою діяльністю, та експериментальним шляхом довести ефективність логодидактичної моделі розвитку усного описового мовлення молодших школярів із інтелектуальними порушеннями.

Методи дослідження: теоретичні, емпіричні та статистичні методи.

Описове мовлення є одним з базових компонентів у складанні зв'язних висловлювань і текстів, і саме воно, як показує досвід навчання молодших школярів із інтелектуальними порушеннями, виявляється найбільш несформованим (Н. Бондар, О. Боряк, Л. Вавіна, О. Гаврилов, С. Геращенко, І. Дмитрієва, Н. Кравець та ін.). Розвиток усного описового мовлення молодших школярів із інтелектуальними порушеннями позитивно впливає на їх когнітивний розвиток, мовленнєву та розумову діяльність, сприяє активізації зорового, мовленнєво-слухового і тактильного сприйняття, пам'яті, уваги, спостережливості. У процесі складання описового оповідання молодші школярі вчаться виділяти і зіставляти істотні ознаки предмета, об'єднувати окремі висловлювання в зв'язне логічне послідовне повідомлення.

ОПИСОВЕ МОВЛЕННЯ, МОЛОДШІ ШКОЛЯРІ, ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ПОРУШЕННЯ

ВСТУП

Актуальність дослідження полягає у тому, що теорія і практика формування описової мовленнєвої діяльності є однією з центральних проблем логодидактики. Знаходячись у складній діалектичній взаємодії з психічною діяльністю дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями, мовлення є головною умовою розвитку, насамперед, комунікативного. Мовлення, виконує когнітивну, регулюючу і комунікативну функції, є «каналом розвитку інтелекту» дитини, створює умови для корекції її пізнавальної діяльності й забезпечує засобами для благополучної соціальної взаємодії з оточуючими людьми.

Одним з кардинальних проявів розумової відсталості є мовленнєві девіації, які відбивають основу специфіки недорозвиненого психічного дизонтогенезу. Внаслідок тотального нервово-психічного недорозвинення у школярів несформована ні діалогічна, ні монологічна поведінка. Незалежно від термінів становлення мовлення і рівня його розвитку, молодші школярі із інтелектуальними порушеннями не використовують мовлення як засіб комунікації, а реалізують його лише з метою задоволення комунікативних потреб.

Зв'язне мовлення не формується стихійно, це результат тривалої роботи, з одного боку, соціального довкілля, а з іншого цілеспрямованого навчання. Не дарма безліч робіт провідних фахівців, як у педагогіці, так і в психології та лінгвістиці присвячені даній проблемі. Значна частина досліджень, які вивчали особливості мовленнєвого розвитку дітей та підлітків із інтелектуальними порушеннями, присвячується питанням логіко-змістовної складової усного та письмового мовлення (Н. Бондар, О. Боряк, Л. Вавіна, О. Гаврилов, С. Геращенко, І. Дмитрієва, Н. Кравець та ін.); виявленню та формуванню лексичної сторони мовлення (Г. Данілкина, Г. Дульнев, З. Смирнова, Т. Ульянова та ін.); визначенню шляхів корекції

граматичної складової мовлення (М. Гнезділов, К. Єрмілова, М. Феофанов та ін.); методикам удосконалення усного і писемного мовлення (Н. Бондар, О. Боряк, Л. Вавіна, С. Геращенко, І. Дмитрієва, Н. Кравець та ін.).

Розвиток зв'язного описового монологічного мовлення відноситься до найважливіших завдань логопедичної роботи з молодших школярами, які мають інтелектуальні порушення. Правильне, чисте і логічно побудоване зв'язне мовлення – це шлях до успішної соціалізації дітей зі розумовою та мовленнєвою патологіями.

Враховуючи актуальність проблеми та необхідність для впровадження теоретико-методологічних засад у практику роботи спеціальних закладів, обрано тему курсової роботи «Розвиток усного описового мовлення молодших школярів із інтелектуальними порушеннями».

Об'єктом дослідження є описове мовлення молодших школярів із інтелектуальними порушеннями.

Предмет дослідження: процес розвитку усного описового мовлення молодших школярів із інтелектуальними порушеннями.

Мета роботи: теоретично обґрунтувати взаємозв'язок описового мовлення з обсягом активного словника і мисленнєвою діяльністю, та експериментальним шляхом довести ефективність логодидактичної моделі розвитку усного описового мовлення молодших школярів із інтелектуальними порушеннями.

У відповідності з поставленою метою та висунутою гіпотезою належало вирішити наступні завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз науково-методичної літератури з проблеми розвитку усного описового мовлення молодших школярів із інтелектуальними порушеннями та визначити особливості формування та розвитку монологічного мовлення молодших школярів із інтелектуальними порушеннями.

2. Провести діагностику стану розвитку усного описового мовлення молодших школярів із інтелектуальними порушеннями та визначити рівні

сформованості усного описового мовлення молодших школярів.

3. Розробити логодидактичну модель розвитку усного описового мовлення молодших школярів із інтелектуальними порушеннями та експериментально перевірити її ефективність.

Методи дослідження визначалися відповідно до мети і завдань роботи. У ході дослідження застосовувалися теоретичні, емпіричні та статистичні методи. До перших належить аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження, до других – вивчення медичної та психолого-педагогічної документації на дітей; спостереження за дітьми; констатувальний експеримент; до третіх – якісний і кількісний аналіз.

Методологічною основою дослідження є: вчення про методи комплексної діагностики і корекції порушень мовленнєвого розвитку у дітей (Л. Волкова, К. Карлепп, Р. Лалаєва, В. Лубовський, О. Лурія, О. Мастюкова, О. Орфінська, Є. Соботович, Н. Трауготт та ін.); вчення про практичний взаємозв'язок мислення та мовлення (Д. Браун, Л. Виготський, Дж. Грін, М. Жинкін, О. Леоньєв, Ж. Піаже, Д. Слобін, О. Шахнарович та ін.); теорія поліморфності структури дефекту (Л. Виготський, М. Певзнер, Ж. Піаже та ін.); теорія пізнання, вчення про способи одержання знань учнями з інтелектуальними порушеннями (Л. Вавіна, В. Воронкова, І. Дмитрієва, І. Єременко, Г. Мерсіянова, С. Миронова, І. Романенко, В. Синьов, О. Чеботарьова та ін.).

Дослідження проводилося на базі комунального закладу «Молочанська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат» Запорізької обласної ради з 10 дітьми молодшого шкільного віку.

Магістерська робота складається зі змісту, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (72 джерела), трьох додатків та 6 рисунків.

ВИСНОВКИ

Розробка та теоретичне обґрунтування логодидактичної моделі з розвитку усного описового мовлення молодших школярів із інтелектуальними порушеннями, а також результати її експериментального впровадження в комплексну корекційно-розвиткову діяльність дозволили сформулювати висновки відповідно до поставлених завдань:

1. Здійснено аналіз науково-методичної літератури з проблеми розвитку усного описового мовлення молодших школярів із інтелектуальними порушеннями та визначено особливості формування та розвитку монологічного мовлення молодших школярів із інтелектуальними порушеннями. Проблемі формування та розвитку зв'язного мовлення, в тому числі й описового монологічного, присвячено значну частину вітчизняних дисертаційних досліджень (О. Боряк, О. Гаврилов, С. Геращенко, І. Дмитрієва, С. Миронова, І. Омельченко, М. Савченко, В. Синьов, Є. Соботович, В. Тарасун, В. Тищенко, Д. Шульженко та ін.). Монологічне мовлення дітей зазначеної категорії характеризується системним недорозвиненням вербальних можливостей, що обумовлює порушення усіх компонентів мовлення: фонетико-фонематичного, лексико-семантичного, логіко-граматичного та стилістичного. Психокорекційні науковці зазначають, що тяжкість становлення монологічної мовленнєвої діяльності молодших школярів із інтелектуальними порушеннями спричинені складним поліморфним патогенезом та різноманітністю симптоматики.

2. Проведено діагностику стану розвитку усного описового мовлення молодших школярів із інтелектуальними порушеннями та визначено рівні сформованості усного описового мовлення молодших школярів. Протягом виявлення актуального рівня сформованості усного описового мовлення молодших школярів із інтелектуальними порушеннями обґрунтовано якісні та кількісні критерії та показники рівнів сформованості. З метою

комплексного дослідження усного описового монологічного мовлення використовувалася серія завдань О. Боряк. На підставі одержаних результатів, враховуючи критерії та показники сформованості, нами було визначено рівні сформованості усного описового мовлення молодших школярів із інтелектуальними порушеннями, а саме: високий, задовільний, незадовільний, низький. За результатами констатувального експерименту встановлено: при виконанні першого завдання виявлено 50 % молодших школярів із низьким рівнем сформованості, та 50 % осіб із середнім рівнем. Результати виконання другого завдання визначили, що 60 % молодших школярів виявили низький рівень сформованості, і 40 % осіб – середній. При виконанні третього завдання молодших школярів із низьким рівнем сформованості виявлено 30 % осіб, і 70 % школярів із середнім. Причинами є: порушення замикальної функції кори головного мозку, сенсорна дезінтеграція, низький рівень нейропластичності мереж головного мозку, несформованість базових мовних і мовленнєвих патернів розвитку. Одержані результати констатувального експерименту засвідчили необхідність розробки системи роботи, спрямованої на розвиток усного описового мовлення засобами використання мнемотаблиць.

3. Розроблено логодидактичну модель розвитку усного описового мовлення молодших школярів із інтелектуальними порушеннями та експериментально перевірено її ефективність. Розвиток усного описового мовлення молодших школярів із інтелектуальними порушеннями мало на меті, по-перше навчання усному описовому мовленню шляхом використання мнемотаблиць; по-друге, розвиток слухової, зорової, рухової, тактильної пам'яті; по-третє, розвиток мисленнєвих процесів; по-четверте, активізація пізнавальної та мовленнєвої активності; по-п'яте, розвиток симультанно-сукцесивної синтетичної діяльності. Рушійною силою до створення логодидактичної моделі виступили суперечності між онтогенетичними особливостями становлення мовних, мовленнєвих та комунікативних механізмів молодших школярів із інтелектуальними порушеннями та

необхідним рівнем розвитку мовленнєвої діяльності. Логодидактична модель являє собою організований простір, в якому корекційний вплив на розвиток мовленнєвої діяльності є цілеспрямованим і послідовним та охоплювала три взаємообумовлених етапи: пропедевтичний, основний, заключний. Дані динаміки рівнів сформованості підтверджують ефективність розробленої логодидактичної моделі з розвитку усного описового мовлення молодших школярів із інтелектуальними порушеннями. Використання мнемотехніки забезпечило позитивний корегувальний вплив у процесі впровадження в практику психокорекційної логокорекційної діяльності сучасних методів розвитку усного описового мовлення молодших школярів із інтелектуальними порушеннями. На нашу думку, позитивний корекційний ефект було досягнуто завдяки створенню відповідних педагогічних умов: максимальної мовленнєвої активності, зв'язку мовленнєвої практики з роботою над лексичними, граматичними та синтаксичними поняттями, поетапності роботи у різних видах діяльності, варіантності мовленнєвого матеріалу в процесі навчання усному описовому мовленню, насиченості завдань позитивними стимулами.